

LUND UNIVERSITY

"Högskolans vetenskapliga språkrör till den lärda världen" : 150 år sedan inrättandet av Lunds universitets årsskrift

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Professorsinstallation : Lunds universitet, Aulan, 14 mars 2014 kl 16.00

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2014). "Högskolans vetenskapliga språkrör till den lärda världen" : 150 år sedan inrättandet av Lunds universitets årsskrift. I N. Ransmyr, & C. Brenner (Red.), *Professorsinstallation : Lunds universitet, Aulan, 14 mars 2014 kl 16.00* (s. 16-20). Lunds universitet (Sektionen kommunikation). http://www.lu.se/sites/www.lu.se/files/profinst_mars2014_webb_0.pdf

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

”Högskolans vetenskapliga språkrör till den lärda världen”

150 ÅR SEDAN INRÄTTANDET AV LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT

Till de företeelser som funnits vid Lunds universitet alltsedan det öppnade sina dörrar 1668 hör disputationen: det offentliga försvarandet av en akademisk skrift. Forna århundradens disputationer var dock i många avseenden mycket olika vår tids. En av de mest fundamentala skillnaderna var att en respondent på 1600- och 1700-talen nästan aldrig själv författat den avhandling han försvarade. Disputationen sågs vid denna tid nämligen främst som en retorisk övning, och disputandens huvuduppgift var således att vara just respondent – en svarande och försvarande som med god retorisk argumentation och gott latin kunde plädera för avhandlingens teser oavsett vem som sedan författat dem.¹

Vem var det då som skrev avhandlingarna? Jo, det var i regel den professor eller annan akademisk lärare som presiderade över disputationen. Och för denne var detta en bra affär: det var nämligen trots allt respondenten som fick stå för tryckkostnaden, och detta i en tid då tryckning var ganska kostsam. En flitig professor med många ”doktorander” kunde på detta sätt således utan egen kostnad se till att få sin vetenskapliga produktion publicerad i småportioner. Ett berömt exempel på detta är historikern Sven Lagerbrings verk *Monumenta Scanensia*, vilket utgavs i form av 36 disputationer med lika många respondenter.²

Under 1800-talet började detta bruk kritiseras. Den kände memoarförfattaren P.G. Ahnfeldt, som själv 1823 disputerat på en avhandling skriven av filosofiprofessorn Ebbe Samuel Bring, kallade det ”en full-

komlig narraktighet”.³ Ändring skulle också komma, nämligen med 1852 års nya statuter för universiteten i såväl Lund som Uppsala. I dessa stod uttryckligen att man för vinnande av filosofie magistergraden (dåtidens motsvarighet till dagens filosofie doktor) skulle ”sjelf författa och utan præses offentligen försvara en academisk afhandling; börande Faculteten detta prof till innehåll och försvar bedöma.”⁴ I de följande paragraferna stadgades motsvarande krav för avhandlingar avseende medicine, juris och teologie doktorgraderna.

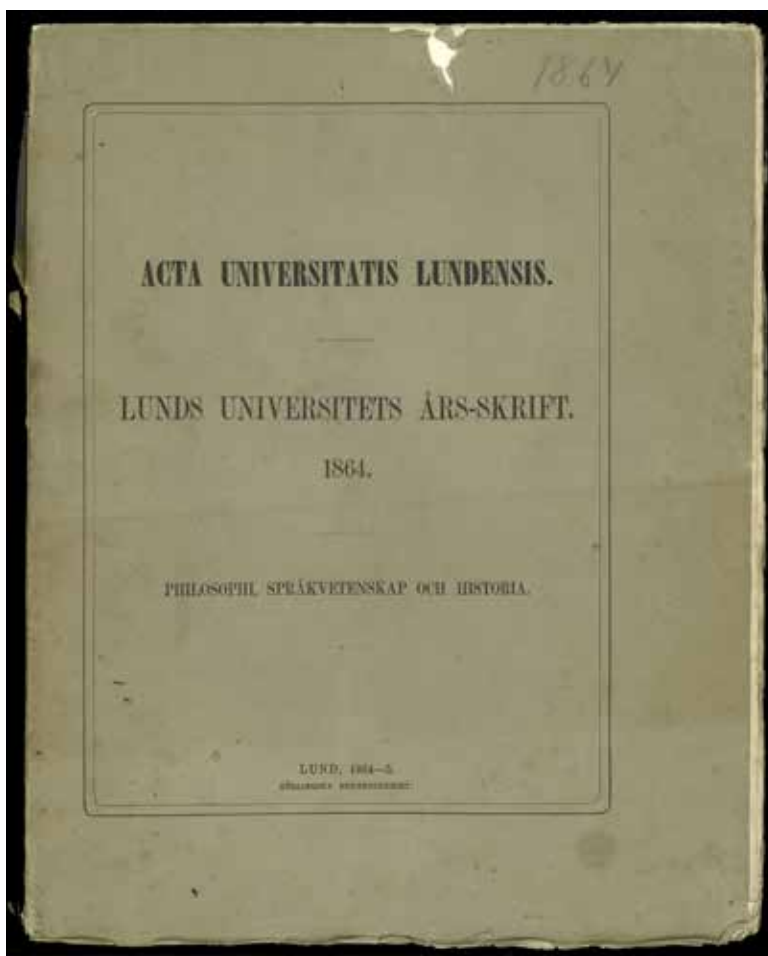
Denna reform var säkerligen av godo vad avsåg kraven på disputanderna. På ett annat område innebar den dock ett problem: de akademiska lärarna hade härmed mist en av sina viktigaste kanaler för publicering. Detta ingav bekymmer. Inte minst fruktade man att begåvade yngre forskare av ekonomiska skäl skulle avstå från att genom tryckta skrifter specimera för högre tjänster.⁵ I Uppsala föranledde detta redan 1854 ett förslag om att universitetet skulle börja utge en vetenskaplig tidskrift eller årsskrift där blandade avhandlingar och specimina kunde publiceras. Förslaget föll den gången på ekonomiska invändningar, men när en ny propå gjordes 1860 lyckades man utverka ett särskilt anslag från Kungl. Maj:t och tanken realiserades: år 1861 utkom den första årgången av *Upsala universitets årsskrift* (från 1904 med ortnamnet stavat Uppsala).⁶

För Lunds del noterades två år senare, i oktober 1863, i Större konsistoriets protokoll att det inkommit en ”ansökan om understöd för utgivande

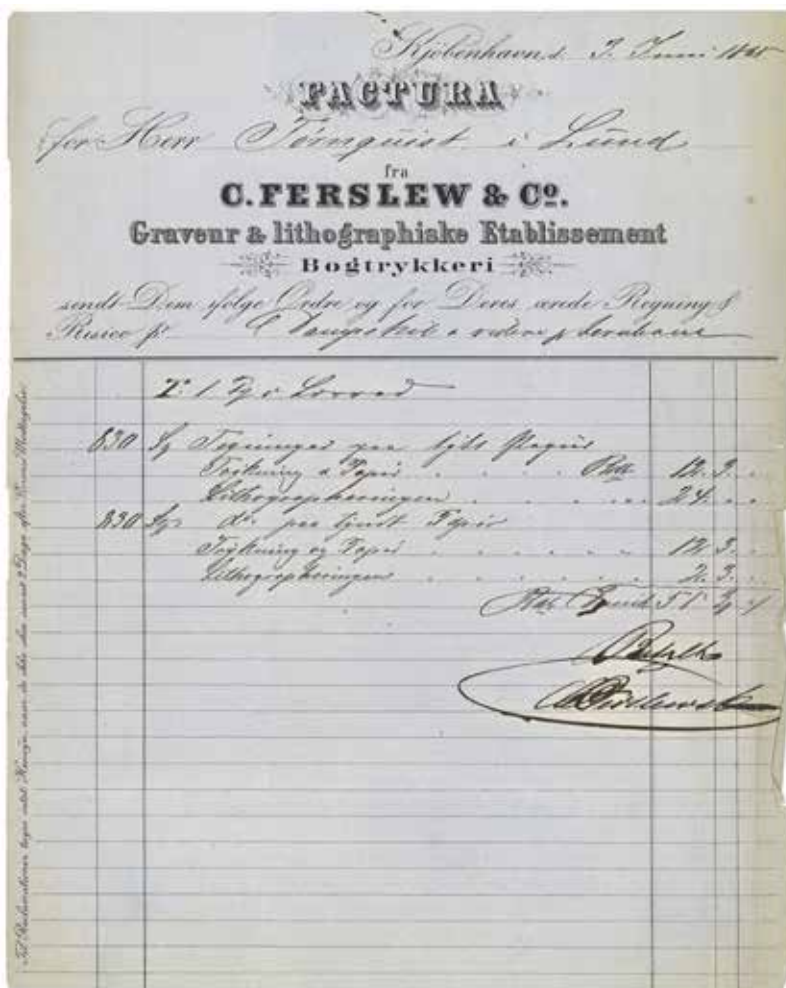
af en vetenskaplig tidskrift" och att denna skulle cirkuleras bland ledamöterna.⁷ Intressant att notera är att skrivelsen kom från det så kallade Akademiska Sällskapet, en sammanslutning vilken av professorn i historia W.E. Svedelius beskrivits som "en förening af akademiska lärare och tjänstemän, i hvilken dock blott undantagsvis någon professor deltog, men jag utgjorde ett sådant undantag".⁸ Det var alltså just de yngre och i karriären inte så långt komna forskarna som såg ett behov av ett forum för publicering. Själva skrivelsen verkar tyvärr ej ha arkiverats, vare sig som protokollsbilaga, bland konsistoriets manualhandlingar eller bland årsskriftsredaktionens papper, men av protokollet från följande konsistoriesammanträde framgår att den innefattat ett förslag till ansökan om statsanslag. Vid detta möte beslöts vidare att tillsätta en femmannakommitté, vilken skulle "afgifva ett mera detaljeradt förslag i frågan". Till ledamöter av kommittén utsågs professorerna Lovén (teoretisk medicin), Sahlin (teoretisk filosofi), Hamilton (administrativrätt), Blomstrand (kemi) och Olbers (praktisk teologi).⁹ Inte heller denna kommittés "förslag till reglemente" tycks ha bevarats, men av protokollet för det första konsistoriemötet vårterminen 1864 framgår att man förordade en ämnesmässig uppdelning av årsskriften i fem olika sektioner vilka delvis skar över fakultetsgränserna (exempelvis så att historia, statsvetenskap och juridik fördes till en sektion liksom medicin och naturvetenskap till en annan). Efter en relativt jämn omröstning beslöt konsistoriet dock att årsskriftens uppdelning skulle följa fakultetsgränserna.¹⁰

Härvid hänvisades bland annat till att denna uppdelning tillämpades för Uppsala universitets motsvarighet, och en bevarad sammanställning rörande dennas organisation, upplaga, pris, tryckning et cetera, visar att man i Lund generellt tittade noga på föregångaren vid Fyris.¹¹ I övrigt hade man dock intet att invända mot kommitténs förslag, vilket bland annat omfattade ett förslag om anhållande om ett årligt statsanslag. Sådant beviljades också.¹²

Enligt det reglemente som fastställdes för årsskriften skulle denna dels ha en redaktionskommitté, dels en av denna kommitté utsedd styrelse om fem personer. Till den senare valdes vid ett möte inför rektor i juli 1864 professorerna Agardh (botanik), Naumann (anatomi), Hamilton (administrativrätt) och Tengberg (historia) samt adjunkten Cavallin (latin). Agardh

Omslaget till det ena häftet av årsskriftens debutårgång. Bildkälla: Lunds universitetsarkiv.

Faktura på de i Köpenhamn tryckta planschillustrationerna i den första årgången av årsskriften. Bildkälla: Lunds universitetsarkiv.

bildplanscher.¹⁵ Detta bör ha varit välkommet inte minst som det av en bevarad faktura framgår att den ordinarie akademiboktryckaren i Lund, Berling, tydligt saknade möjlighet att göra dessa mer avancerade tryck som i stället fick beställas från en firma i Köpenhamn, C. Ferslew & Co.

Av protokollen framgår hur olika uppsatser successivt inkom och godkändes under hösten 1864 och våren 1865. I slutet av maj rapporterades samtliga texter som skulle ingå vara tryckta och redo att sammanställas till häften under det samlade namnet *Lunds Universitets Års-Skrift 1864*. Dessa häften kom dock inte att följa konsistoriets tidigare beslut om indelning då de utgjordes av ett för "Philosophi, Språkvetenskap

och Historia" och ett för "Mathematik och Naturvetenskap" – alltså två häften för ämnen inom en och samma fakultet, den filosofiska. Några uppsatser från de övriga fakulteterna förelåg helt enkelt inte denna första årgång. Ett häfte för "Rätts- och Statsvetenskap" kom först följande år och teologerna och medicinerna lät vänta på sig ända till den tredje årgången (1866).¹⁶

otsågs till ordförande. Själva redaktionskommittén var betydligt omfångsrikare – inalles 15 personer, professorer och adjunkter om vartannat – och omfattade även representation för den teologiska fakulteten, vilken saknades i styrelsen.¹³

Tack vare att styrelsens verksamhet har protokollförts är det från och med höstterminen 1864 lättare att följa årsskriftens fortsatta tillkomst.¹⁴ En av de händelser som styrelsen noterade med uttalad tacksamhet var ett erbjudande man fick i maj 1865. Det var Kungliga Fysiografiska Sällskapet som meddelade att man i utbyte mot 50 exemplar av årsskriftens avdelning för matematik och naturvetenskap önskade bidra med 200 riksdaler till tryckningen, särskilt av

I årsskriftens första årgång kunde man i delen för filosofi, språkvetenskap och historia bland annat läsa om förbundet mellan Sverige och Frankrike 1672 (av historikern Martin Weibull), om ordfogningen i den äldre Eddan (av språkvetaren Theodor Wisén) och om "verbets rektion" i fornsvenskan (av Knut

Fredrik Söderwall, också språkvetare). Vidare hade influerats inte mindre än två uppsatser om den tyske filosofen och pedagogen Johann Friedrich Herbart. I avdelningen för matematik och naturvetenskap märktes bland annat texter om "mossornas könlösa fortplantning" (av botanikern Sven Berggren), "Om missfoster" (av anatomen Carl Fredrik Naumann) samt om tantalmetallernas "nativa föreningar" (av kemisten Christian Wilhelm Blomstrand).¹⁷ De båda sistnämnda författarna var såväl professorer som ledamöter av årsskriftens både styrelse och redaktion, men annars är det påfallande att många av de publicerade forskarna var unga män i början av sina akademiska karriärer (i några fall utgjorde artiklarna rentav deras disputationshandlingar). I ett flertal fall ledde dessa karriärer sedermera till professorer. Årsskriftens syfte som forum för yngre forskares meritering synes alltså ha uppfyllts, och medlemmarna av Akademiska Sällskapet bör ha varit nöjda.

Drygt trettio årgångar senare, i den jubileumshistorik som universitetet utgav i samband med Oscar II:s 25-åriga regeringsjubileum 1897, blickade författaren, universitetsbibliotekarien Elof Tegnér, belåtet tillbaka på vad som hittills publicerats genom årsskriften, detta "högskolans vetenskapliga språkrör till den lärda världen".¹⁸ Han konstaterade att den inte minst rymt ett stort antal naturvetenskapliga och medicinska uppsatser (totalt 153 stycken) samt filologiska diton (53 stycken), medan övriga delar av humanioraområdet samt teologi och juridik varit något sämre företrädda. Den kommentar Tegnér därvid fällde är i backspegeln intressant; han skriver nämligen att "I hvarje fall sakna de anförda siffrorna icke sin vikt för bedömandet af den riktning, i hvilken forskningen företrädesvis rört sig". Den som i dag räknar antalet disputerade inom de olika vetenskaperna vid Lunds universitet har ingen svårighet att se att utvecklingen fortsatt i precis denna riktning.

Som antytts ovan kom årsskriften under sin första tid att, beroende på artikelunderlaget, utkomma med ett varierande antal häften per år. Från och med 1905 inrättades dock en fast ordning med indelning

i två sektioner: den första för teologi, juridik och humaniora, den andra för medicin, matematik och naturvetenskap (denna senare del utgjorde samtidigt Fysiografiska Sällskapets årsskrift).¹⁹ I denna form bestod årsskriften fram till mitten av 1960-talet. Då övergick man i stället till att som huvudbeteckning använda den latinska titel som parallellt med den svenska funnits med på titelbladen ända sedan starten: *Acta Universitatis Lundensis*. Samtidigt synes publikationen ha övergått från att vara en någorlunda sammanhållen trycksak till att utgöra en paraplybeteckning för en lång rad, med tiden allt mer spridda och självständiga ämnesbaserade skriftserier.

Ett nytt försök att skapa en mer samlad ram kring universitetets skriftserier gjordes 1986 då man i samarbete med förlaget Studentlitteratur bildade Lund University Press. Under detta förlagsnamn samlades ett flertal olika skriftserier. År 1999 uppgick dessa till 42 stycken. Till skillnad från den gamla årsskriftens övervikt för naturvetenskap och medicin var det dock här humaniora och teologi som dominerade: 22 av skriftserierna låg inom dessa ämnen. Lund University Press blev dock en relativt kortlivad företeelse: just 1999 lades samarbetsprojektet ned, och sedan dess har Lunds universitet saknat universitetsövergripande koordinering av sin vetenskapliga publicering.

Dagens universitet är så omfattande och mångfasetterat att det knappast längre är realistiskt att tänka sig att alla dess forskningsresultat ånyo skulle kunna publiceras inom ett forum. Detta hindrar dock inte att det i dagsläget faktiskt finns relativt långt komna idéer om att åter lansera ett eget universitetsförlag för att samlat hantera utgivningen och distributionen av åtminstone ett mer högkvalitativt urval av forskningspublikationer. Och det kunde ju vara en lämplig "födelsedagspresent" till hundrafemtioårsringen *Lunds Universitets Års-Skrift!*

*Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet*

Med tack till Katarina Bernhardsson för värdefulla synpunkter.

Fotnoter

1. Om disputationsväsendet i Lund under äldre tider (särskilt 1700-talet), se bl a Ragnar Askmark: "Disputationer i Lund för 200 år sedan" i *Berlingska boktryckeriet i Lund 1745–1945* (Lund 1945) samt Arvid Leide: "En astronomisk disputation i Lund 1740" i densammes *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971). Av Askmark (s 115) framgår att det förekom enstaka fall där respondenten själv var författare. Enligt beslut av Carl XII skulle detta i så fall tydligt angivas på avhandlingens försättsblad, men mot detta tycks man ofta ha syndat.
2. Askmark 1945, s 116.
3. P.G. Ahnfeldt: *Studentminnen* (Stockholm 1963), s 71.
4. *Kongl. Maj:ts Nådiga Statuter för Universiteterna i Uppsala och Lund; Gifna Stockholms Slott den 2 April 1852* (SFS 1852:29) § 129.
5. Carl Frängsmyr: *Uppsala universitet 1852–1916*, bd 2:1 (Uppsala 2010), s 15. Frängsmyrs skildring avser förstås förhållandena i Uppsala men det finns knappast anledning att tro att dessa varit särskilt annorlunda i Lund.
6. Frängsmyr 2010, s 15.
7. Lunds universitetsarkiv (fortsättningsvis förkortat LUA): Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol A 2 A:134 (Consistorii majoris konceptprotokoll 1863; protokoll 1863–10-31, § 5).
8. Wilhelm Erik Svedelius: *Anteckningar om mitt förflutna lif* (Stockholm 1894), s 511. Beskrivningen avser Svedelii lundaår 1856–1862 och avrundas med följande beskrivning av själva verksamheten: "vi träffades en gång i månaden och hade då en treflig afton".
9. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol A 2 A:134 (Consistorii majoris konceptprotokoll 1863; protokoll 1863-11-07, § 5). Kommittéledamöternas respektive ämnen hämtade från *Lunds Kongl. Universitets katalog höstterminen 1863* (Lund 1863).
10. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol A 2 A:135 (Consistorii majoris konceptprotokoll 1863; protokoll 1864-01-14, § 3).
11. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 16 B:1 (Lunds universitets årsskrift: handlingar; "Om årsskriften i Uppsala").
12. Om årsskriftens ekonomi, se generellt Elof Tegnér: *Lunds universitet 1872–1897* (Lund 1897), s 19.
13. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 16 B:1 (Lunds universitets årsskrift: handlingar; Protokoll inför rektorsämbetet 1864-07-05).
14. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 16 B:1 (Lunds universitets årsskrift: protokoll; "Protocols-bok tillhörande Bestyrelsen för Universitetets Årsskrift" 1864–1921).
15. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 16 B:1 (Lunds universitets årsskrift: handlingar; Skrivelse från Fysio-grafiska Sällskapet 1865-05-17).
16. Utöver de olika efter vetenskapsgrenar inrättade häften fick årsskriften fr o m 1876 ytterligare en del. Detta i form av en bilaga som utgjorde universitetets tryckta årsberättelse. Denna hade tidigare utgjort en del av programbladet vid de årliga rektorsskiftena, men som rektorsämbetet i och med 1876 års universitetsstatuter blev ett flerårigt mandat är det naturligt att man fick söka ett nytt forum för de årliga verksamhetsberättelserna.
17. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol F 16 B:1 (Lunds universitets årsskrift: handlingar; tryckt innehållsförteckning för årgångarna 1864–1867)
18. Tegnér 1897, s 18ff.
19. Dessa och följande uppgifter om årsskriftens och dess efterföljares öden i modernare tid baseras främst på uppgifter i biblioteksdatan Libris, på Katarina Bernhardsson: *Ny strategi för vetenskaplig bokpublicering vid Lunds universitet* (Rapport från projektet HT-området bokpubliceringar; Lund 2011), på en kortfattad historik på Humanistiska och teologiska fakulteternas hemsida (www.ht.lu.se/skriftserier/om/historik/) och på en notis om utförsäljning av äldre årsskrifter från UB i *LUM* 3 1998, s XI.